

КОНТРОЛІНГ ЯК БІОКІБЕРНЕТИЧНА ПІДСИСТЕМА УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуто теоретичні основи контролінгу. Проаналізовано терміну «контролінг» з історичного та морфологічного аспектів та висвітлено основні точки зору науковців. Зроблено спроба подати контролінг як біокібернетичну підсистему управління та запропоновано його функціональну схему вигляді блоків інформаційних потоків. Чітко виокремлено призначення кожного блоку та специфіку зв'язків. Окреслено межі між контролінгом та менеджментом.

Ключові слова: контролінг, управління, підсистема, менеджмент, біокібернетика.

Контролінг є відповіддю на зміни зовнішніх умов функціонування підприємств та постійно зростаючих вимог до управління та його інструментів. Підвищення нестабільності зовнішнього середовища висуває додаткові вимоги до системи управління підприємством, а саме: зміщення акценту з контролю минулого на аналіз майбутнього; збільшення швидкості реакції на зміни зовнішнього середовища, підвищення гнучкості у діяльності підприємства; необхідність об'єктивного безперервного моніторингу; необхідність продуманої системи дій щодо забезпечення виживання підприємства і уникнення кризових ситуацій, необхідність синхронізації та взаємодоповнення управлінських рішень. У сучасних умовах господарювання необхідна комплексна методологія та заснований на ній інструментарій, які могли б модернізувати організаційну та інформаційну структуру підприємства таким чином, щоб вирішувалися базові проблеми її розвитку не тільки сьогодні, але і в майбутньому. Впровадження контролінгу дає змогу підвищити рівень координованості процесів планування, контролю, обліку, аналізу на підприємстві, забезпечити їх методичною та інформаційною базою, за рахунок чого підвищиться якість управлінських рішень та ефективність системи управління в цілому, що доведено практикою.

Проблемі контролінгу на підприємстві присвячують свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Визначення сутності контролінгу займалися такі вчені, як М. Білуха, А. Бодюк, Ф. Бутинець, А. Кармінський, Е. Майєр, Р. Манн, Д. Морозов, В. Мурашко, Н. Оленев, Е. Попченко, А. Приймак, Є. Романів, Л. Сухарева, О. Терещенко, Д. Хан, С. Фалько, Ю. Яковлев, та інші. Усі автори по-різному трактують суть контролінгу, тому в літературних джерелах ще досі не сформовано єдиного погляду стосовно визначення його сутності. Малодослідженим залишається питання принципу функціонування та структури контролінгу. Ситуація, що склалася у цьому напрямку дослідження, підкреслює актуальність проблеми, вимагає поглибленого вивчення якісних сторін контролінгу, які могли б бути корисними для практиків і науковців.

Метою статті є уточнення контролінгу як теоретичного поняття, представлення контролінгу як біокібернетичної підсистеми управління на основі вивчення багатьох ґрунтовних наукових праць провідних вчених-економістів. Для досягнення поставленої мети вирішено ряд завдань, що дозволяють виявити принцип дії та структуру контролінгу. У процесі підготовки статті авторами було використано діалектичний метод наукового дослідження.

Слово «контролінг» походить від англійського «to control» і означає передусім «управляти», «регулювати» і лише потім «контролювати». В українській мові «контролінг» – це іменник, а в англійській – дієслово, яке вжито в теперішньому тривалому часі. Це дозволяє охарактеризувати поняття контролінгу як процесу, який відбувається у певний момент відповідно до наявної потреби. У свою чергу англійське «to control» походить від латинських слів «contra» та «rotulus», що в перекладі означає «зустрічна роль», або сучасною мовою «координація діяльності». У XII ст. в англійській мові існувало поняття «countreoullour» на позначення професійної назви тих осіб, які відігравали таку зустрічну, або координаційну роль при управлінні грошовими і товарними потоками [7].

Зупинимось на найбільш поширених дефініціях контролінгу.

Контролінг не є функціонально відокремленим напрямком діяльності підприємства, тому що інструментарій контролінгу запозичений з різних функціональних напрямків діяльності підприємства (планування, організація, контроль, аналіз і т. ін.) і не може бути відділеним від них, тому що діє у взаємозв'язку з іншими напрямками діяльності підприємства й покликаний спростити координацію їхньої діяльності (реалізації).

Контролінг – інформаційна, контролююча і координуюча система, яка забезпечує органічну сполуку інформаційної бази і всіх джерел інформації: аналізу, моніторингу, планування і контролю. Рудольф Манн і Ель-марі Майєр, видатні теоретики і практики німецького контролінгу, інтерпретують його як біокібернетичний контур регулювання, порівнюючи контролінг з імунною системою людини, що здійснює спостереження за негативними відхиленнями та їх координацію [5].

Згідно з дефініцією, біокібернетика – це науковий напрям, пов'язаний з проникненням ідей, методів і технічних засобів кібернетики в біологію та соціологію. Зародження і розвиток біокібернетики спричинені з еволюцією уявлення про зворотний зв'язок у живій системі і спробами моделювання особливостей її будови і функціонування [9].

Якщо представити підприємство як живий організм, що функціонує за певними правилами, здатний до самоорганізації та самовирівнювання (самовиживання). Має внутрішні чинники, на які впливає, та зовнішні – до яких адаптується, має енергетичні, інформаційні та матеріальні потоки (адже й грошовий потік можна розглядати як еволюцію матеріального), то, за такого підходу до розгляду підприємства, контролінг можна

Таблиця 1. Підходи науковців до визначення контролінгу

Науковець	Точка зору на поняття контролінгу
Д. Хан	Визначає контролінг як елемент управління соціальною системою, виконуючи свою головну функцію підтримки керівництва в процесі рішення ним загальної задачі координації системи управління з наголосом насамперед на задавання планування, контролю, інформування[7].
О. Терещенко	Наводить своє визначення контролінгу як спеціальної системи методів і інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку менеджменту підприємства, що охоплює інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль і внутрішній консалтинг [2].
Д. Морозов	Вважає, що контролінг можна охарактеризувати як цілеспрямовану систему планування та контролю, яка само організовується і забезпечує інтеграцію, послідовну організацію і координацію фаз процесу управління функціональних сфер, організаційних одиниць і проектів підприємства[8].
Е. Майєр	Розуміє його як систему забезпечення діяльності підприємства у двох аспектах: короткотерміновому (оптимізація прибутку) і в довготерміновому (зберігання та підтримка гармонійних відносин і взаємозв'язків певного підприємства із зовнішнім середовищем – природною, соціальною, господарською сферами) [5].
Р. Манн	Характеризує контролінг як систему регулювання витрат і результатів діяльності, що допомагає в досягненні мети підприємства та дає змогу уникнути несподіванок [5].
Е. Попченко	Контролінг – це новітня концепція ефективного управління підприємства для забезпечення його довготермінового існування на ринку [6].
А.Кармінський, Н. Оленів, А. Приймак, С. Фалько	Розглядають контролінг як нову концепцію системного управління, породжену практикою сучасного менеджменту [4].
Ю.П. Яковлєв	Вбачає майбутнє контролінгу в розвитку інформаційних технологій [3].

подати як біокібернетичну підсистему управління, функціональна структура якої могла б бути представлена у вигляді блоків інформаційних потоків наступним чином (рис. 1).

Кожне підприємство має свою мету, що може бути

декомпонованою на цілі, досягнення яких передбачає виконання певних завдань. Отримуючи завдання, система менеджменту формує відповідну систему дій, тобто управління. Під об'єктом слід розуміти сукупність організаційної структури, штату та інших елементів, на

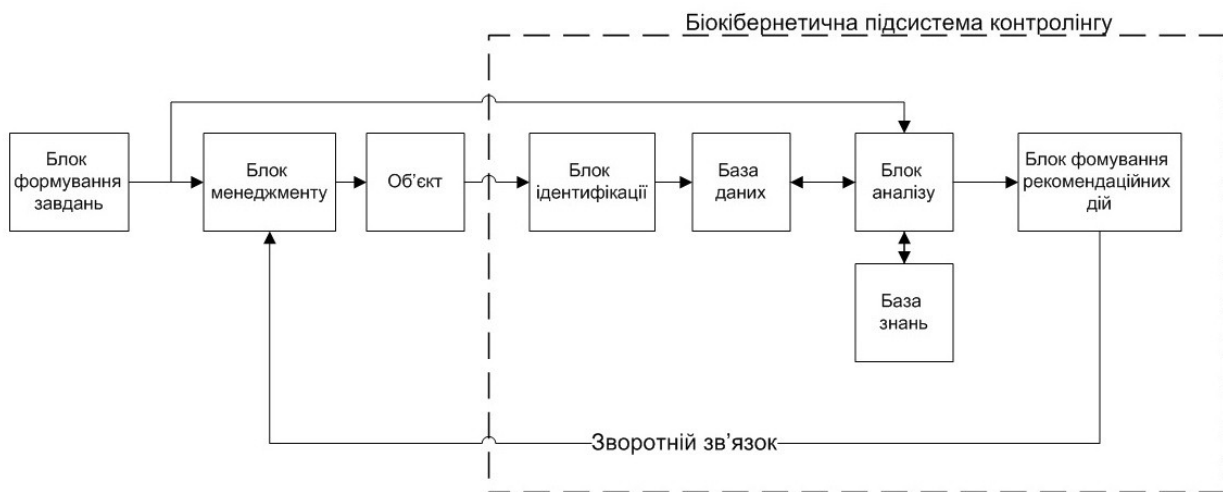

Рис. 1. Структура контролінгу як біокібернетичної підсистеми управління

які можливо чинити управлінську дію для отримання певного необхідного результату.

Під поняття збурення підпадають всі процеси, що не були заплановані та передбачені чи ті, що не піддаються управлінню. Науковці групують рішення на запрограмовані і незапрограмовані. Визначення факторів, що впливають на процес прийняття рішень, вони здійснюють залежно від середовища прийняття рішень, що традиційно поділяється на умови визначеності, ризику і невизначеності [10].

Виходом з об'єкту є система поточних значень параметрів функціонування, які всебічно характеризують даний об'єкт.

Ці дані ідентифікуються, фільтруються та групуються

за певними ознаками в блоці ідентифікації. Виходом з цього блоку є зведена корисна інформація, яка заноситься в базу даних для подальшого використання.

Блок аналізу за відповідними алгоритмами бази знань, користуючись трендовими історичними даними бази даних відтворює функціональну модель підприємства та аналізує всі можливі напрямки його розвитку в майбутньому. Також перевіряється відповідність поточного та можливого розвитку підприємства поставленій меті, цілям та завданням з урахуванням ризиків. Варто пам'ятати, що контролінг орієнтований, насамперед, на майбутнє. Минуле цікавить його тільки тією мірою, як воно впливає на майбутнє, сприяє кращій реалізації завдань майбутнього. Мислення

категоріями взаємозв'язку минулого з майбутнім допомагає через аналіз відхилень та їхніх причин нагромаджувати знання для пошуку оптимальних контрзаходів. У традиційному розумінні зворотній зв'язок і аналіз відхилень означають звичайне зіставлення того, що є, з тим, що передбачалося, тобто з прогнозними оцінками. Такий підхід дає змогу вчитися на минулих помилках, шукати реальні причини відхилень, які мали місце.

Аналітично оброблена інформація передається на блок формування рекомендаційних дій. Саме тут формується модель логічного та аналітичного обґрунтування необхідності внесення змін для ефективного досягнення цілей в формі, що була б найбільш сприйнятною та зрозумілою для менеджменту. За допомогою зворотного зв'язку передається на блок менеджменту.

Так Й. Вебер вважає, що контролінг є сервісною функцією керівництва підприємства, яка спрямована на допомогу менеджменту на концептуальному, інструментальному та інформаційному ґрунті при досягненні поставленої мети [11]. Наша точка зору близька підходу цих дослідників. Контролінг як підсистема управління асистує, підтримує керівництво підприємства за допомогою методів, інструментів та інформації, які через високий рівень ієрархії, диференціації і спеціалізації більше не можуть використовуватися безпосередньо керівництвом фірми, дозволяє позбутися негативної суб'єктивності та емоційності в управлінні. Передача цієї діяльності спеціалізованому підрозділу – контролінгу сприяє підвищенню ефективності управління підприємством.

За допомогою розробки концепцій ефективного управління, контролінг звільняє керівництво від ряду проблем з планування, контролю і забезпечення інформацією. Отже, знаходячись на перетині функцій обліку, контролю, аналізу і планування, контролінг займає особливе місце в інформаційно-аналітичній системі управління підприємством. Він синтезує, пов'язує всі вищевказані функції, інтегрує і координує їх, не підмінюючи собою ні одну з функцій управління, а переводить управління підприємством на якісно новий рівень.

На нашу думку влучним розумінням суті контролінгу є те, що пояснює контролінг як біокибернетичну підсистему, що скеровує управління в напрямку, який забезпечить підприємству найвищий рівень ефективності. Саме такий підхід та подальше впровадження дасть змогу вийти на новий вищий рівень управління, що в свою чергу, спираючись на зарубіжний досвід, дасть можливість українським підприємствам швидше та з меншими затратами рухатися до обраних цілей.

Список літератури

1. Деменіна, О. М. Ретроспективний та перспективний аспект концепцій контролінгу [Текст] / О. М. Деменіна // Маркетинг в Україні. – 2002. – № 4(14). – 55-58 с.
2. Терещенко, О. О., Фінансова санація та банкрутство підприємств [Текст]: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: Вид. центр КНЕУ, 2004. – 412 с.
3. Яковлев, Ю. П. Контролінг на базі інформаційних технологій [Текст] / Ю. П. Яковлев. – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 318 с.
4. Контролінг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях [Текст] / А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примаков, С. Г. Фалько. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 256 с.
5. Манн, Р. Контролінг для начинающих. Система управления прибылью [Текст] / Р. Манн, Э. Майер – М.: Финансы и статистика, 2004. – 301 с.

6. Попченко, Е. Л. Бизнес – контролінг [Текст] / Е. Л. Попченко, Н. Б. Ермаков. – М.: Альфа-Пресс, 2006. – 288 с.
7. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга [Текст] / / Хан Д. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 800 с.
8. Морозов, Д. М. Сучасна концепція контролінгу в контексті корегування фінансових планів [Текст] / Д. М. Морозов // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 3. – С. 307-311.
9. Анохин, П. К. Физиология и кибернетика: Философские вопросы кибернетики [Текст] / П. К. Анохин. – М., 1961.
10. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента [Текст] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури / Пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – С. 463-484.
11. Weber, J. Einführung in das Controlling [Текст] / J. Weber. – Stuttgart, 1998.

РЕЗЮМЕ

Крониковский Дмитрий

Контролінг как биокібернетическая подсистема управления

В статье рассмотрены теоретические основы контроллинга. Сделан анализ термина «контролінг» с исторического и морфологического аспектов и освещены основные точки зрения ученых. Сделана попытка представления контроллинга как биокібернетической подсистемы управления и предложена его функциональная схема в блочном виде информационных потоков. Четко выделено назначение каждого блока и специфику связей. Очерчены границы между контроллингом и менеджментом.

RESUME

Kronikovskiy Dmytro

Controlling as biocybernetical performance of management

The article reviews the theoretical foundations of controlling. The analysis of the term "controlling" with historical and morphological aspects and outlined the terms of scientist. The attempt of controlling as submission Biocybernetical subsystem of management and suggested its functional block diagram in the form of information flow. Clearly highlights the purpose of each block and specific links. Outlines the boundaries between the controlling and management.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2010 р.